

БІБЛІЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ І. ОГІЄНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ БОГОСЛУЖБОВИХ КНИГ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (55)

УДК 811.161.2+27-53:81'255.4

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.\(55\).272-279](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.(55).272-279)

Юсип-Якимович Ю. Біблія українською мовою І. Огієнка крізь призму кирило-мефодіївської традиції перекладу богослужбових книг, кількість бібліографічних джерел – 27; мова українська.

Анотація. У статті досліджується фундаментальна праця Івана Огієнка (митрополита Іларіона) — переклад Біблії українською мовою в контексті тягlosti кирило-мефодіївської традиції. Переклад Івана Огієнка засвідчує наступність традиції, оскільки є прямим продовженням кирило-мефодіївської ідеї — донесення Слова Божого до народу живою, зрозумілою йому мовою. Авторка статті аналізує витoki та джерела, якими користувався перекладач, зокрема староболгарські тексти, праці Йоанiкiя Галятoвського та давні українські переклади XVI століття (давні українські переклади XVI століття (Пересопницьке Євангеліє, Крехівський Апостол, переклад В. Негалевського). Особливу увагу приділено перекладній методології Огієнка, яка базувалася на глибокому знанні ним класичних та орієнтальних мов, зодного боку, та підготовку та публікацію ним Методології перекладу Святого Письма на рідну мову, яка включала створення дослівного гебрeйсько-українського перекладу на 14 000 сторінок (37 томів) перед фінальним літературним опрацюванням, що становило методологічну новизну, також на прагненні створити «камінь наріжний» для української літературної мови. Доведено, що Огієнко не лише продовжив справу слов'янських першовчителів, а й науково обґрунтував право українського народу на богослужіння рідною мовою. Переклад Огієнка став не лише релігійним текстом, а й мовним еталоном, «підручником» української літературної мови, який сприяв консолідації нації та розвитку її духовної культури, що засвідчує мовотворчу роль І. Огієнка. Через свої праці (зокрема працю «Українська мова як мова Богослужбова») Огієнко канонічно довів, що використання рідної мови в церкві є вимогою життя та відповідає заповідям Христа й апостолів, що є теологічним обґрунтуванням.

Ключові слова: Іван Огієнко (митрополит Іларіон), Біблія, український переклад, Кирило-Мефодіївська традиція, богослужбові книги, Валентин Негалевський, методологія перекладу, українська літературна мова, історія Церкви, гебрeйський текст.

Вступ. Переклад Біблії Івана Огієнка українською мовою – найбільш поширений і вживаний уже понад 60 років. Над перекладом Біблії професор Іван Огієнко (митрополит Іларіон) (1882–1972) працював з 1917 року. Вперше видання повного українського перекладу Біблії, надруковане Об'єднаним біблійним товариством, побачило світ у 1962 році, після 45 років праці автора (12 червня 1962 року І. Огієнко одержав сигнальний примірник Біблії з лондонської друкарні – великоформатний том обсягом 1524 сторінки).

Безпосередня робота над перекладом тривала з 1917 по 1940 рік. Виносячи на суд громадськості давно омріяну ідею нового перекладу Святого Письма українською мовою, Іван Огієнко зазначав: «...Ми надзвичайно потребуємо такого перекладу Біблії, що був би зроблений сучасною літературною всеукраїнською мовою. Перекласти цілу Біблію — а в першу чергу Новий Заповіт треба такою літературною мовою, що стала б зразковою бодай на перші 50 літ. Мусимо мати переклад, що став би найкращим підручником вивчення української мови. Без цього нормальний розвій нашої літературної мови не матиме так їй потрібного „каменя наріжного“, бо треба, щоб і селянські маси – головний читач Святого Письма – при звичаювалися до доброї літературної мови. Такий переклад треба видати з зазначенням наголосів, – щоб кожний міг читати його справді по-літературному» [Огієнко 1933, с.46].

Пристаючи до цієї надзвичайно складної роботи, Огієнко поставив перед собою два найголовніші завдання: по-перше, найточніше передати зміст оригіналу, дбаючи передусім про змістову точність цілого ряду багатозначних слів, і, по-друге, забезпечити переклад милозвучною, сучасною літературною мовою.

Як зізнавався сам митрополит Іларіон, перекласти Біблію на українську мову було його життєвою мрією: видати для українського народу науковий переклад Біблії, зроблений живою літературною мовою, мовою зразковою. Це закінчена праця всього його життя, праця, якій він віддав усі свої сили духовні й фізичні, куди він вклав все своє серце, усю свою душу.

Формулювання проблеми. І.Огієнко (1882–1972) – відомий громадський і державний діяч, філософ, історик, педагог, книгознавець, редактор, богослов, теоретик канонічного права, учений-мовознавець, поет, прозаїк, есеїст. У багатьох іпостасях І.Огієнко залишив помітний слід. Він чесно та віддано служив українській справі, до останніх днів життя не полишав подвижницької діяльності на ниві відродження української нації, її мови й культури. Творча спадщина митрополита Іларіона становить близько 2000 наукових праць. Проблематиці І.Огієнка присвячено багато наукових праць (бібліографія нараховує біля 900 публікацій [Огієнко 2007]).

Аналіз досліджень. Творча спадщина митрополита Іларіона становить близько 2000 наукових

праць. Проблематиці І.Огієнка присвячено багато наукових праць (бібліографія нараховує біля 900 публікацій [Огієнко 2007]).

Біблія українською мовою І. Огієнка крізь призм Кирило-Мефодіївської традиції перекладу богослужбових книг ще не досліджувалась. Переклад Біблії І.Огієнка розглядається через зв'язок із традицією, як продовження справи Кирила і Мефодія, які відстоювали право народу славити Бога живою рідною мовою, а не лише «священними» мовами (грецькою, лагиною чи єврейською). «...хвалити Бога зрозумілою пастві мовою — це поважне завдання часу, який переживаємо. А переживаємо той саме момент, ті саме настрої, які переживали Святі брати Кирило та Мефодій, коли починали свою віковичну святу працю, — переклади Святого Письма та Богослужбових книг з грецької на болгарську мову, рідну слов'янам. Український нарід сьгодні скрізь вимагає заведення його рідної мови до Церкви, бо старої мови він не розуміє» [Огієнко 1927, с.3].

Мета статті, завдання. У статті досліджується фундаментальна праця Івана Огієнка (митрополита Іларіона) — переклад Біблії українською мовою в контексті тягlosti кирило-мефодіївської традиції. Переклад Івана Огієнка засвідчує наступність традиції, оскільки є прямим продовженням кирило-мефодіївської ідеї — донесення Слова Божого до народу живою, зрозумілою йому мовою. У статті зосереджуємо увагу на особистості І.Огієнка як перекладача, його кропіткій праці над перекладом Біблії українською мовою зі старогрецької.

Наше завдання – систематизувати витоки та джерельну базу для перекладу Святого Письма українською мовою, оцінки І. Огієнком перекладу попередників, підготовку та публікацію ним Методології перекладу Святого Письма на рідну мову, яка включала створення І.Огієнком дослівного грецько-українського перекладу на 14 000 сторінок (37 томів) перед фінальним літературним опрацюванням, що становило методологічну новизну.

Методи та методика дослідження. У процесі дослідження ми використали історико-порівняльний, зіставний та описовий методи. Митрополит Іларіон здійснив і видав близько п'ятдесяти перекладів богослужбових книг рідною мовою. Він спирався на тексти Септуагінти, гебрійські оригінали. Витоками для перекладу Святого Письма українською мовою для Івана Огієнка насамперед послужила його глибока обізнаність з кирило – мефодіївським перекладом з грецької мови на староболгарську; праця над монографією про життя й працю Архимандрита Йоанікія Галатовського, найбільшого українського письменника ХУІІ століття (1688 р.), який у своїх творах часто дає свій переклад Святого Писання на літературну мову того часу. Також на дослідження давніх українських пам'яток, як-от переклад Валентина Негалевського 1581 року та Крехівський Апостол. Головною метою для І.Огієнка було створення «каменя наріжного» для української літературної мови, щоб переклад був зрозумілим і селянам, і інтелігенції.

Виклад основного матеріалу. Досконало володіючи багатьма мовами, професор Огієнко не лише дослідив десятки, сотні різноманітних рукописних і друкваних богослужбових книг, а й багато з них переклав на українську мову. Особливо інтенсивною, довготривалою та плідною була його праця над перекладом різноманітної богослужбової літератури. Та найбільшим його подвигом у цій справі є Біблія, перекладена на українську мову зі старовірської та грецької.

Досліджував І. Огієнко стародавні переклади Святого Письма, зокрема Євангелія: Пересопницьку 1556-1561 рр., Житомирську 1571 р., Тяпинського 1570-1580 рр., В.Негалевського 1581 р., Літківську 1595 р.; Учительні Євангелія як рукописних, так і друквані. Працював над монографією (2 томи) про український Крехівський Апостол 1560-х років (Варшава, 1930 р.).

Усі ці дослідження І.Огієнка засвідчували, що в Україні було багато спроб перекласти Святе Письмо на живу мову, але цілої Біблії друкваної таки не було в перекладі.

Біблія українською мовою І. Огієнка в контексті Кирило-Мефодіївської традиції перекладу богослужбових книг базується на глибоких теоретичних засадах, знаннях перекладачем історії церкви, історії перекладів від першої християнської Церкви до останніх за життя, відомих митрополиту Іларіону.

Щодо перекладів від першої християнської церкви, як зазначає І. Огієнко, Святе Письмо Нового Завіту було написано не класичною (літературною) грецькою мовою, а так званою «койне» (*koine*) – народною мовою, зрозумілою для широких верств суспільства. Переклад Старого Завіту (Септуагінта) був зроблений з єврейської мови на народну грецьку для євреїв, які жили поза Палестину і вже не розуміли старої єврейської [Огієнко 1921, с.11].

Переклади Святого Письма (вже з ІІ століття) на інші живі тогочасні мови, зокрема на народну латинську (*lingua rustica*) для християн Північної Африки та поза Римом, оскільки вони не розуміли офіційної грецької. Отці першої Церкви завжди дбали про поширення християнства, для чого *користувалися живими мовами* і запроваджували їх до Церкви для богослужіння [Огієнко 1921, с.12].

Погляди Івана Огієнка на переклад Біблії українською літературною мовою – мовою зразковою – викладені в його науково-богословській праці «Українська мова як мова Богослужбова. Право живої мови бути мовою Церкви» (1921). Це ключова праця, що обґрунтовує необхідність і правомірність використання *живої української мови у богослужінні*.

І. Огієнко переконливо стверджує, що використання живої, зрозумілої мови в церкві є звичайною та освяченою традицією з часів виникнення християнства. Це необхідно для розуміння віри народом.

У праці «Українська мова як мова Богослужбова. Право живої мови бути мовою Церкви» він подає ретроспективний огляд церковнослов'янської мови:

Українська церква у X столітті прийняла богослужбові книги від болгар, які були написані македонським наріччям давньоболгарської мови (пізніше названої церковнослов'янською).

Праця Кирила і Мефодія: Святий Кирило і Мефодій дали слов'янському світові Письмо та богослужбові книги їхньою рідною, всім зрозумілою живою мовою [Огієнко 1921, с. 3].

Цим вони порушили поширену в той час думку, що Бога можна славити лише трьома мовами: грецькою, латинською та єврейською (теорія тризичників чи пілатників).

З плином часу церковнослов'янська мова почала все більше відрізнятися від живої української мови. Вже у X–XIII століттях виникли значні відмінності (наприклад, болг. *мракъ* – укр. *морок*).

І. Огієнко стверджує, що церковну мову постійно міняли та «підживлювали» незрозумілими словами, замінюючи їх на більш живі, щоб вона була зрозумілою для народу. У XVI–XIX століттях це відбувалося дуже часто. Огієнко наводить факт, що Синодальна комісія часто «спрощувала» церковнослов'янський текст, замінюючи його. Постійна зміна церковної мови є «звичайною вимогою живого життя» і не є чимось «протицерковним або протиканонічним» [Огієнко 1921, с. 5–6].

І. Огієнко наводить приклади зміни богослужбового тексту, зокрема літургійних текстів. На прикладах із Службеників 1604 року (Стратин) та 1629 року (Києво-Печерська Лавра) автор показує, як сильно відрізнявся богослужбовий текст протягом віків. Ці приклади ілюструють, що виправлення тексту з плином віків було звичайною річчю.

Також згадується, що й сама Літургія змінювалася: першу Літургію Св. Апостола Якова скоротив Св. Василій Великий (середина IV ст.), а цю скорочену Службу ще більше скоротив Св. Іоан Золотустий (кінець IV ст.).

І. Огієнко наводить аргументи зі Святого Письма на користь того, що треба писати та служити *рідною мовою*, посилаючись на:

1. Заповідь Христа: Ісус Христос заповідав Апостолам проповідувати Євангеліє всілякому народові (Матвій 28:19, Марко 16:15–17), що *неможливо зробити без використання їхньої живої мови*.

2. П'ятидесятницю: Подія Зіслання Святого Духа (Діяння 2:4–11), коли Апостоли почали говорити різними мовами, і «кожен з них чув, що вони його мовою говорять», є прямим підтвердженням волі Божої на різномовне служіння.

3. На слова Апостола Павла: Найбільш рішучий аргумент, заснований на словах Апостола Павла з Першого Послання до Коринтян (1 Кор. XIV, 19): «в церкві краще сказати *п'ять слів зрозумілих, корисних й для інших, аніж силу слів чужою мовою*». Павло також зазначає, що *той, хто говорить незрозумілою мовою, «будує себе», але інший «не розуміє, що ти говориш»* [Огієнко 1921, с. 7–8].

Іван Огієнко дослідив і видав рукописний «Новий Завіт в перекладі на українську мову Валентина Негалевського», знайдений у 1881 році

в Києво-Михайлівському монастирі (складався з 261 аркуша). Опублікував цю працю у 1922 році, що є цінним внеском у дослідження української біблійної спадщини, відображаючи спроби перекладу Біблії ще у XVI столітті.

Це ґрунтовний філологічно-історичний нарис професора Івана Огієнка про один із найважливіших українських перекладів Святого Письма, зробленого у XVI столітті.

Праця присвячена аналізу Нового Завіту в перекладі на українську мову Валентина Негалевського 1581 року. Це дослідження є нарисом з історії культурного життя Старої Волині. Огієнко підкреслює, що XVI століття мало величезне значення для української культури. Це був час напруженої релігійної боротьби: православна церква, як *головна ознака української народності*, зазнавала тиску з боку протестантизму та католицької церкви. Волинь була одним із найбільших культурних центрів, де діяла відома Острозька Академія під проводом князя Костянтина Острозького. В умовах релігійної боротьби перше місце в культурній праці на Волині посідала робота над текстами та перекладами Святого Письма на українську мову, що відповідало «бажанню вірних мати собі Святе Письмо рідною мовою». Вершиною цієї праці була Острозька Біблія 1581 року. Валентин Негалевський – волинський шляхтич. Завершив свій переклад цілого Нового Завіту на Волині, у селі Хоросеві Острозького повіту, 20 липня 1581 року. Негалевський здійснив переклад на прохання («за намовою й наполяганням») багатьох учених і богобоязливих людей, які не вміли читати польське письмо або не розуміли викладу слів постарослов'янськи [Огієнко 1922а, с. 12].

Перекладач користувався польським перекладом Нового Завіту Мартина Чеховича. Негалевський, користуючись польським текстом, прагнув перекласти «праве слово от слова на властную речь» (українську). Він також радив читачам ставитися розсудливо до читання Святого Письма, що є порадою, взятою з передмови Чеховича. Переклад був призначений для потреб православної церкви і вірних, які вже тоді мало розуміли церковнослов'янську мову.

Він вийшов «досить близьким до народної тогочасної мови», посилення

Професор Огієнко зазначає, що переклад Негалевського «ходив по руках православного духовенства» для церковних промов.

Цей переклад має надзвичайно велике значення як «наочний свідок нашого прагнення до вживання української мови в церкві ще в XVI віці» [Огієнко 1922а, с. 6].

Професор Огієнко детально аналізує мову перекладу Негалевського, називаючи її «руська» мова XVI-го віку. Він зазначає, що незважаючи на те, що джерелом був церковнослов'янський та польський тексти, у мові перекладу присутній *великий і помітний народний український елемент*.

Основні мовні особливості [Огієнко 1922а, с. 15–25]:

Фонетика	Повноголосся (характерне для української мови). Зміна <i>o</i> на <i>a</i> (перехід не під наголосом) Перехід ненаголошеного <i>e</i> в <i>i</i> Зникнення початкового <i>й</i> -	<i>боронили, позоровляли, сторожу.</i> <i>помагати, впровадити</i> (орфографічно). <i>Івангеліє, він</i> (замість <i>Євангеліє, єнь</i>). <i>маємъ, меновано</i> (замість <i>ймаємъ, йменовано</i>).
Морфологія	Іменник чоловічого роду – Родовий відмінок часто закінчується на <i>-у</i> (характерно для української). Прикметник – Родовий відмінок завжди на <i>-ого, -его</i>	<i>от початку, от двору, з суду, з народу.</i> <i>пожиточного, божого, нового.</i>
Синтаксис	Вживання прийменників	Прийменники <i>съ</i> і <i>изъ</i> вживаються взаємозамінно. Прислівник <i>по</i> з місцевим відмінком (по ув'язницях, по водах).

І. Огієнко відзначає, що мова перекладу відображає вплив офіційного канцелярійного правопису і мови Великого Князівства Литовського, з чим Негалевський був добре обізнаний. Це виявляється у вживанні: *є* замість *ъ* (наприклад, *тело, тельця*); *е* замість *я* (наприклад, *сечати, хвалени, светец*).

На завершення І. Огієнко стверджує, що незважаючи на ці правописні звички, які були непотрібною прикметою мови, мова перекладу була українською

[Огієнко 1922а, с.15–28].

На основі свого життєвого досвіду І. Огієнко готує Методологію перекладу Святого Письма на рідну мову: «Мій переклад Біблії був ціложиттєвим не тільки часово, але головню в тому розумінні, що він ціле мое життя, справді стояв у центрі моїх наукових зацікавлень. Більшість моїх наукових праць початком своїм мали мій переклад Біблії, потреби цього перекладу, методологію цього перекладу. Із вимог перекладу Біблії зродилося багато моїх і мовознавчих праць» [Огієнко 2002, передмова].

Шлях до створення Методології перекладу був тривалим, супроводжувався кропіткою працею над собою: «І я все мріяв про власний переклад на зразкову українську мову цілої Біблії. Мріяв, але я завжди відчував, що для такої велетенської праці в мене ще мало потрібного знання, головню богословського» [Огієнко 2002, с.4].

Для виконання цієї «велетенської праці» Огієнко здобув ґрунтовну освіту з богослов'я, класичних мов та староврейської. Богослов'я навчався у професорів Павла Світлова (апологетичне богослов'я) та Степана Голубева (історія Української Церкви). Класичні мови вивчав грецьку та латинську у видатних знавців (Кулаковський, Сонні та інші). Староврейська мова вивчав приватно та надзвичайно пильно, вважаючи її першочерговою для перекладу Старого Завіту.

Монографічне вивчення життя й праці Архимандрита Йоанікія Галітовського змусило І.Огієнка глибше ознайомитися з богословськими науками.

У 1921-му році І.Огієнко видав кілька своїх перекладів, а на початку 1922-го року у Львові вийшов переклад літургії Святого Івана Золотоус-

того. Працюючи над перекладом Літургії Св. Івана Золотоустого, І.Огієнко цілий 1921-ий рік вивчав методологію перекладу і Богослужбових книг, і Книг Святого Письма. «І тоді я остаточно пересвідчився, що без попереднього Наукового перекладу повної Біблії годі нам належно перекласти й Книги Богослужбові. Без доброго перекладу Біблії на сучасну літературну мову наша Українська Церква буде завжди мати перешкоди», зазначав І.Огієнко [Огієнко 1922б, с.1]. Хоч був переклад Пантелеймона Куліша, але це був переклад тільки початковий, на якому Церква не могла легко базуватися. «А коли появилася року 1905-го повна Біблія в перекладі Пантелеймона Куліша, вона мене відразу не задовольнила, на ній аж надто чулася тяжка рука Пулюя, що таки видав її без волі головного перекладача старим галицьким правописом. І взагалі цей переклад появилася надто спізнено, а мова його вже для свого часу була застаріла» – писав І.Огієнко [Огієнко 1949, с.24].

Основою для майбутньої Методології перекладу стали пояснення до тексту перекладу Святої Літургії Івана Золотоустого 1921-го року, де була подана друга частина: «Пояснення до тексту» на 80 сторінках; тут були подані І.Огієнком «Методи перекладу Богослужбових Книг» [Огієнко 1922б, с.3–25] та «Пояснення до перекладу Святої Літургії Івана Золотоустого» [Огієнко 1922б, с.26–77]. Ці Пояснення ще й дотепер мають наукове значення, тут подана семантика 821 грецького слова біблійного походження.

І.Огієнко зізнавався: «Я багато працював у царині історії Церкви, богослов'я, мови, історії нашої культури, давньої літератури, а все це часто голосно нагадувало мені, що ми не маємо каменя наріжного для вивчення й для ширення знання своєї літературної мови, не маємо своєї, зразково перекладеної Біблії!» [Огієнко 1949, с. 3].

Після виходу 1922-го року у Львові перекладу літургії Святого Івана Золотоустого в роках 1922–1926 під час проживання у Галичині І.Огієнко почав активно працювати над перекладом Нового Заповіту, і переклад чотирьох Євангелій майже закінчив.

Джерело: <https://slovoproslovo.info/bibliya-ivana-ogiyenka-spogady-ocheyvdcziv>

У 1927 році І.Огієнко видав працю: “*Методологія перекладу Святого Письма та Богослужбових Книг на українську мову*”, де викладена його перекладна наукова методологія [Огієнко 1927].

Дуже багато для вироблення глибокої та переконливої методології перекладу Святого Писання дало дослідження життя Святих братів Костянтина й Мефодія, слов'янських Першовчителів, які першими перекладали Святе Письмо на стародавню болгарську мову. У 1927 і 1928 роках І.Огієнко вийшла про цих перших перекладачів двотомна монографія. Він глибоко вивчав ідеологію, для чого Святи Брати перекладали на живу тогочасну слов'янську мову (староболгарську) з мови з грецької.

Уже маючи зі Старого Заповіту багато перекладеного, з осені 1936-го року І.Огієнко поновив свої студії старовірської мови, при цьому він виробив свою методику перекладу: «Я вибрав свій власний метод праці, я постановив перше зробити дослівний єврейськоукраїнський переклад, а вже з нього робити переклад на українську літературну мову. Я вибрав такий метод тому, що моя попередня праця над перекладом Старого Заповіту показала, що єврейський оригінал на кожному кроці має свої власні ідіоми, не легкі для перекладу на другу мову. А то й такі, що можуть мати й кілька значень» [Огієнко 1937, передмова]. У цитаті відображені ключові аспекти методу Огієнка, які включають два етапи перекладу: спочатку дослівний переклад з оригіналу (єврейсько-український), а потім – літературне опрацювання тексту.

«І я став списувати гебрійський Старий Заповіт до зшитків так, щоб одне гебрійське слово було на одному окремому рядковій зшитка. Механічна праця списування забирала в мене забагато часу, і вкінці з року 1938-го я доручив її окремому писареві, студентові Єврейської семінарії в Варшаві. Він вигодував мені такі білі зшитки» [Огієнко 1937, передмова].

І ось таких зшитків, по 400 сторінок кожен, зібралось 37, тут повна гебрійсько-українська Біблія на 14.000 сторінок: для кожного гебрійського слова І.Огієнко подав його український переклад.

І вже з цього цілком дослівного перекладу він робив переклад на українську живу літературну мову. В основу свого перекладу І.Огієнко поклав гебрійський текст, а не грецьку Септуагінту: «Я пильнував дати науковий переклад, а тому перекладав з Біблії гебрійської. Правда, вразі потреби я звертався й до тексту Септуагінти, а то давав долі вияснення примітки.

У трудних місцях я звертався до різних су-

часних європейських перекладів, і їхній переклад записував до своїх зшитків. І в мене таким чином склалася хіба *єдина в світі гебрійсько-українська Біблія*, рясно обсіпана різними примітками. Вона дуже цінна! Із цієї ж причини в моєму перекладі Біблії дано кілька сот приміток до тексту. Усі ці 37 томів гебрійськоукраїнської Біблії зберігаються в моєму архіві» [Огієнко 1922б, с.1].

1 липня 1940-го року І.Огієнко завершив перекладати всю Біблію, а 19-го липня здав Біблійному Товариству решту закінченої Біблії.

Джерело: <https://slovoproslovo.info/bibliya-ivana-ogiyenka-spogady-ocheyvdcziv>

Цей переклад пізніше став основою для повного видання Біблії Огієнка 1962 року, яке сьогодні є найпоширенішим і найавторитетнішим в українському протестантському та православному світі.

Свій переклад Іван Огієнко оцінював сам як переклад мірний чи ритмічний [Огієнко 1934,1939]. Згодом оцінювали його й українські лінгвісти [Горбач 1988; Тимошик 2000, 2005; Юсип-Якимович 2000 та інші].

Висновки. На основі проведеного дослідження ми дійшли таких висновків.

Переклад Івана Огієнка засвідчує наступність традиції, оскільки є прямим продовженням кирило-мефодіївської ідеї — донесення Слова Божого до народу живою, зрозумілою йому мовою, що заперечує теорію «триязичництва».

Робота над Біблією тривала 45 років і супроводжувалася створенням унікальної бази — 37-томного дослівного гебрійсько-українського перекладу на 14 000 сторінок, що свідчить про безпрецедентний рівень філологічної точності та наукову ґрунтовність. І.Огієнко майстерно поєднав використання оригінальних текстів (гебрійського тексту та грецької Септуагінти) із багатовіковим досвідом українських перекладачів минулого, зокрема В. Негалевського, чий переклад 1581 року Огієнко детально дослідив і опублікував.

Переклад Огієнка став не лише релігійним текстом, а й мовним еталоном, «підручником» української літературної мови, який сприяв консолідації нації та розвитку її духовної культури, що засвідчує мовотворчу роль І. Огієнка.

Через свої праці (зокрема працю «Українська мова як мова Богослужбова») Огієнко канонічно довів, що використання рідної мови в церкві є вимогою життя та відповідає заповідям Христа й апостолів, що є теологічним обґрунтуванням.

Список використаних джерел

1. Біблія, або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповітів: із мови давньоєвр. й грец. на укр. дослівно наново перекладена / пер. І. Огієнко. Київ : Укр. Біблійне Т-во, 2002. 1376 с.
2. Горбач О. Мовостиль новітніх перекладів Святого Письма на українську народно мову 19–20 вв. *Український Вільний Університет. Наукові Записки. Ч. 13.* Мюнхен, 1988. С. 77–81.
3. Назаренко М. Біблія Івана Огієнка – спогади очевидців створення перекладу. *Слово про слово. Християнський погляд на світ.* 2020. URL: <https://slovoproslovo.info/bibliya-ivana-ogiyenka-spogady-ocheyvdcziv>.
4. Огієнко І. Українська мова як мова Богослужбова. Право живої мови бути мовою Церкви. 1921. 34 с.
5. Огієнко І. Новий Завіт в перекладі на українську мову Валентина Негалевського 1581: нарис з історії культурного життя старої Волині. 1922а. 36 с.

6. Огієнко І. Свята Служба Божа св. Отця нашого Іоана Золотоустого, мовою українською — Частина друга, Пояснення до Тексту. Методи перекладу Богослужбових книг на українську мову. Пояснення до перекладу Літургії І. Золотоустого. Львів, 1922б.
7. Огієнко І. Свята Служба Божа св. Отця нашого Іоана Золотоустого, мовою українською — Частина перша. Текст: Приношення або Проскомідія, Служба Божа св. Отця нашого Іоана Золотоустого. Молитви після Святого Причастя. Львів, 1922в.
8. Огієнко І. Методологія перекладу Святого Письма та Богослужбових книг на українську мову. Варшава : Друк. Синодальна, 1927. 33 с.
9. Огієнко І. Українська літературна мова XVI-го ст. і український Крехівський Апостол. Варшава, 1930. Ч. 1. 520 с. ; Ч. 2. 192 с.
10. Огієнко І. Переклад св. Письма на рідну мову. *Рідна мова*. 1933. Ч. 2. С. 45–50.
11. Огієнко І. Не маємо каменя нарижного. Українські переклади Святого Письма. Рідна мова, 1934, ч. 4, с. 131–138.
12. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : Рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства. Жовква : Друкарня Василян, 1936. 76 с. URL: <https://ebook.library.pl.ua/items/show/7945> (дата звернення: 10.01.2026).
13. Огієнко І. Св. Євангелія та Апостол (Новий Заповіт) з Псалтирем / Переклад на українську літературну мову проф. І. Огієнка. Передмова. Варшава: Синодальна друкарня, 1937.
14. Огієнко І. Ритмічність мови Св. Письма. *Рідна мова*. 1939. № 2. С. 57–62.
15. Огієнко І. Історія української літературної мови. Вінніпег : Християнське Видавництво, 1949. 326 с.
16. Огієнко І. Як я працював над перекладом Біблії. Вінніпег: Товариство «Волинь», 1953. 32 с.
17. Огієнко І. Хвалімо Бога українською мовою! Вінніпег : Віра й культура, 1962. 62 с.
18. Огієнко І. Кирило й Методій: Апостоли Всеслов'янські: 1100-літній Всеслов'янський ювілей. Вінніпег: Віра й культура, 1963. 14 с.
19. Огієнко І. Історія церковно-слов'янської мови: Костянтин і Мефодій: Їх життя та діяльність: іст.-літ. монографія. Вінніпег : Волинь, 1970. Т. 1, ч. 1. 324 с. ; Т. 2, ч. 2. 400 с.
20. Огієнко І. Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян. 2-е вид. Вінніпег: Волинь, 1976. 300 с.
21. Огієнко І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва. Житомир: Полісся, 2002. 120 с.
22. Огієнко І. Слово про рідну мову. Упоряд. М. С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2005. 438 с.
23. Огієнко І. «Я все зробив, що міг зробити...»: бібліогр. покажчик / уклад. Л. Оленич, В. Чупрова. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 112 с. (Родом з України. Вип. 2).
24. Тимошик М. Книга серед книг: [Історія перекладу й видання Святого писма укр. мовою]. Березиня. 2000. № 4. С. 6–18.
25. Тимошик М. Книги Святого Письма українською мовою: до історії перекладу і видання. Друкарство. 2000. № 1. С. 10–15.
26. Тимошик М. Ідея соборності української мови на сторінках Огієнкового часопису «Рідна мова». *Дивослово*. 2007. № 5. С. 38–44.
27. Юсип-Якимович Ю. Іван Огієнко та його сучасники про ритмічність мови Святого Письма: (на сторінках журналу «Рідна мова»). *Християнство й українська мова: Матеріали наук. конф.*, Київ, 5–6 жовт. 2000 р. Львів, 2000. С. 412–419.

References

1. Bible (2002) *Bibliia, abo Knyha Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitiv: iz movy davnioievreiskoi i hretskoi na ukrainsku doslivno nanovo perekladena* [The Bible, or the Book of Holy Scripture of the Old and New Testaments: literally re-translated from Ancient Hebrew and Greek into Ukrainian] (I. Ohienko, Trans.). *Ukrainske Bibliine Tovarystvo* [in Ukrainian].
2. Horbach O. (1988) *Movostyl novitnikh perekladiv Sviatoho Pysma na ukrainsku narodniu movu 19–20 vv.* [The linguistic style of modern translations of the Holy Scriptures into the Ukrainian folk language of the 19th-20th centuries]. *Ukrainskyi Vilnyi Universytet. Naukovi Zapysky*. Ch.13. S. 77–81 [in Ukrainian].
3. Nazarenko M. (2020) *Bibliia Ivana Ohienka – spohady ochevydtsiv stvorennia perekladu* [Ivan Ohienko's Bible: Eyewitness Accounts of the Translation's Creation]. *Slovo pro slovo. Khrystyianskyi pohliad na svit*. URL: <https://slovoproslovo.info/bibliya-ivana-ogiyenka-spogady-ochevydcziv> [in Ukrainian].
4. Ohienko I. (1921) *Ukrainska mova yak mova Bohosluzhbova. Pravo zhyvoi movy buty movoi Tserkvy* [Ukrainian language as a Liturgical language. The right of a living language to be the language of the Church] [in Ukrainian].
5. Ohienko I. (1922a) *Novyi Zavit v perekladiv na ukrainsku movu Valentyna Nehalevskoho 1581: narys z istorii kulturnoho zhyttia staroi Volyni* [The New Testament translated into Ukrainian by Valentyn Nehalevsky 1581: an essay on the history of cultural life of old Volyn] [in Ukrainian].
6. Ohienko I. (1922b) *Sviata Sluzhba Bozha sv. Ottsia nashoho Ioana Zolotoustoho, movoiu ukrainskoiu – Chastyna druha, Poiasnennia do Tekstu. Metody perekladu Bohosluzhbovykh knykh na ukrainsku movu* [The Holy Divine Liturgy of our Holy Father John Chrysostom, in Ukrainian – Part Two, Explanations to the Text. Methods of translating Liturgical books into Ukrainian] [in Ukrainian].

7. Ohiienko I. (1922c) Sviata Sluzhba Bozha sv. Ottsia nashoho Ioana Zolotoustoho, movoiu ukrainskoiu — Chastyna persha. Tekst [The Holy Divine Liturgy of our Holy Father John Chrysostom, in Ukrainian – Part One. Text] [in Ukrainian].
8. Ohiienko I. (1927) Metodolohiia perekladu Sviatoho Pysma ta Bohoslužhbovykh knykh na ukrainsku movu [Methodology of translation of the Holy Scriptures and Liturgical books into Ukrainian]. Drukarnia Synodalna [in Ukrainian].
9. Ohiienko I. (1930) Ukrainska literaturna mova XVI-ho st. i ukrainskyi Krekhivskyi Apostol [Ukrainian literary language of the 16th century and the Ukrainian Krekhiv Apostle] (Vols. 1–2) [in Ukrainian].
10. Ohiienko I. (1933) Pereklad sv. Pysma na ridnu movu [Translation of the Holy Scripture into the native language]. *Ridna Mova*. № 2. S. 45–50 [in Ukrainian].
11. Ohiienko I. (1934) Ne maiemo kamenia narizhnoho. Ukrainski pereklady Sviatoho Pysma [We do not have a cornerstone. Ukrainian translations of the Holy Scriptures]. *Ridna Mova*. № 4. S. 131–138 [in Ukrainian].
12. Ohiienko I. (1936) Nauka pro ridnomovni oboviazky: Ridnomovnyi Katekhyzys dlia vchyteliv, robotnykiv pera, dukhovenstva, advokativ, uchniv i shyrokooho hromadianstva [Doctrine of native language duties: Native language Catechism]. Vasyliian. <https://ebook.library.pl.ua/items/show/7945> [in Ukrainian].
13. Ohiienko I. (1937) Sv. Yevanheliia ta Apostol (Novyi Zapovit) z Psaltyrem / Pereklad na ukrainsku literaturnu movu prof. I. Ohienka. Peredmovna [Holy Gospels and Apostle (New Testament) with the Psalter / Translated into the Ukrainian literary language by Prof. I. Ohienko. Preface]. Synodalna drukarnia [in Ukrainian].
14. Ohiienko I. (1939) Rytmichnist movy Sv. Pysma [Rhythmicity of the language of Holy Scripture]. *Ridna Mova*, 2, 57–62 [in Ukrainian].
15. Ohiienko I. (1949) Istorii ukrainskoi literaturnoi movy [History of the Ukrainian literary language]. Khrystyianske Vydavnytstvo [in Ukrainian].
16. Ohiienko I. (1953) Yak ya pratsiuvav nad perekladom Biblii [How I worked on the translation of the Bible]. Tovarystvo Volyn [in Ukrainian].
17. Ohiienko I. (1962) Khvalimo Boha ukrainskoiu movoiu! [Let us praise God in Ukrainian!]. *Vira i kultura* [in Ukrainian].
18. Ohiienko I. (1963) Kyrylo i Metodii: Apostoly Vseslovianski [Cyril and Methodius: Pan-Slavic Apostles]. *Vira i kultura* [in Ukrainian].
19. Ohiienko I. (1970) Istorii tserkovno-slovianskoi movy: Kostiantyn i Mefodii: Yikh zhyttia ta diialnist [History of the Church Slavonic language: Constantine and Methodius: Their life and activity]. Volyn [in Ukrainian].
20. Ohiienko I. (1976) Povstannia azbuky i literaturnoi movy v sloviah [The emergence of the alphabet and literary language among the Slavs] (2nd ed.). Volyn [in Ukrainian].
21. Ohiienko I. (2002) Moie zhyttia. Avtobiohrafichna khronolohichna kanva [My life. Autobiographical chronological outline]. Polissia [in Ukrainian].
22. Ohiienko I. (2005) Slovo pro ridnu movu [A word about the native language] (M. S. Tymoshyk, Ed.). *Nasha kultura i nauka* [in Ukrainian].
23. Ohiienko I. (2007) Ya vse zrobyv, shcho mih zrobyty...: bibliohr. pokazhchyk [I did everything I could...: bibliographic index] (L. Olenych & V. Chuprova, Comps.). *Pidruchnyky i posibnyky* [in Ukrainian].
24. Tymoshyk M. (2000) Knyha sered knykh: Istorii perekladu i vydannia Sviatoho Pysma ukr. movoiu [Book among books: History of translation and publication of the Holy Scriptures in Ukrainian]. *Berehynia*, 4, 6–18 [in Ukrainian].
25. Tymoshyk M. (2000) Knyhy Sviatoho Pysma ukrainskoiu movoiu: do istorii perekladu i vydannia [Books of the Holy Scriptures in Ukrainian: on the history of translation and publication]. *Drukarsvo*, 1, 10–15 [in Ukrainian].
26. Tymoshyk M. (2007) Ideia sobornosti ukrainskoi movy na storinkakh Ohiienkovooho chasopysu «Ridna mova» [The idea of the unity of the Ukrainian language on the pages of Ohiienko's magazine «Ridna Mova»]. *Dyvoslovo*, 5, 38 [in Ukrainian].
27. Yusp-Yakymovych Yu. (2000) Ivan Ohiienko ta yoho suchasnyky pro rytmichnist movy Sviatoho Pysma [Ivan Ohiienko and his contemporaries on the rhythmicity of the language of the Holy Scriptures]. In *Khrystyianstvo i ukrainska mova* (pp. 412–419). Lviv [in Ukrainian].

I. OHIENKO'S UKRAINIAN-LANGUAGE BIBLE THROUGH THE LENS OF THE CYRIL AND METHODIUS TRADITION OF TRANSLATING LITURGICAL BOOKS

Abstract. This article examines the fundamental work of Ivan Ohienko (Metropolitan Ilarion) — the translation of the Bible into Ukrainian — within the context of the continuity of the Cyrillo-Methodian tradition. Ivan Ohienko's translation attests to this succession, as it is a direct continuation of the Cyrillo-Methodian idea: delivering the Word of God to the people in a living, understandable language.

The author analyzes the origins and sources used by the translator, including Old Bulgarian texts, the works of Ioanykii Haliatovskyyi, and ancient Ukrainian translations of the 16th century (the Peresopnytsia Gospel, the Krekhiv Apostle, and the translation by V. Nehalevskyyi). Special attention is paid to Ohienko's translation methodology, which was based on his

profound knowledge of classical and Oriental languages. Furthermore, the article explores his preparation and publication of the *Methodology of Translating Holy Scripture into the Native Language*, which included the creation of a literal Hebrew-Ukrainian translation spanning 14,000 pages (37 volumes) prior to the final literary refinement. This process represented a methodological innovation aimed at establishing a «cornerstone» for the Ukrainian literary language.

It is demonstrated that Ohienko not only continued the mission of the Slavic First-Teachers but also scientifically justified the right of the Ukrainian people to perform liturgy in their native tongue. Ohienko's translation became more than a religious text; it served as a linguistic standard and a «textbook» of the Ukrainian literary language, fostering national consolidation and the development of spiritual culture, thereby confirming Ivan Ohienko's role as a language creator.

Through his scholarly works (specifically *The Ukrainian Language as a Liturgical Language*), Ohienko canonically proved that using the native language in church is a vital necessity and aligns with the commandments of Christ and the Apostles, providing a firm theological foundation for the practice.

Keywords: Ivan Ohienko (Metropolitan Ilarion), Bible, Ukrainian translation, Cyrillo-Methodian tradition, liturgical books, Valentyn Nehalevskyi, translation methodology, literary language, Church history, Hebrew text.

© Юсип-Якимович Ю., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.02.2026

Дата публікації: 29.03.2026

Юлія Юсип-Якимович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; e-mail: julia.jusyp@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0887-3151>

Yulia Yusyp-Yakymovych – Candidate of Philology, Associate Professor of the Slovak Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; julia.jusyp@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-0887-3151>